

Història social de la filosofia catalana: la filosofia al País Valencià (1880-1980)*

Xavier SERRA LABRADO
Universitat de València

RESUM: Aquest treball descriu l'evolució de la filosofia al País Valencià entre el 1880 i el 1980. En aquesta evolució, es poden distingir quatre etapes: la primera, del 1880 al 1931, caracteritzada per un predomini gairebé absolut de la filosofia neoescolàstica en tots els àmbits acadèmics (universitat, càtedres d'institut i seminari); la segona, del 1931 al 1939, marcada per uns tímids intents de renovació que es frustraran arran de l'esclat de la Guerra Civil; la tercera, del 1939 al 1955, en què s'establiran les bases de la metafísica nacionalcatòlica i, finalment, la quarta, que té com a punt d'arrencada la creació de la Secció de Filosofia a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de València. Juntament amb els canvis en les càtedres (i els catedràtics), s'estudia la producció de les editorials valencianes en aquest període (especialment de l'editorial Prometeo). A partir d'aquesta revisió històrica del cas valencià, el treball assenyala algunes de les causes del dèficit filosòfic català, com ara el mal funcionament (fins fa poques dècades) dels mecanismes acadèmics, el dèficit de traduccions (encara no resolt) o la desconexió (la ignorància, en molts casos) respecte de la pròpia tradició filosòfica, amb el consegüent perill de caure en una «recepció permanent».

PARAULES CLAU: filosofia catalana, filosofia al País Valencià, neoescolàstica, krausisme, espiritualisme, nacionalcatolicisme.

D'entrada, ja és prou significatiu que ningú no se n'hagi ocupat. Ni Berrio, ni Ferrater, ni Bilbeny, ni Jordi Maragall... Pere Lluís Font, en un article recent (Font, 2001), a penes hi pogué inserir, i no per falta de bona voluntat, unes notes escadusseres sobre la filosofia al País Valencià en el darrer segle. El seus predecessors no arribaren a tant. El llibre de Jordi Berrio, *El pensament filosòfic català*, dóna notícies de Vives i de l'«escola valenciana» del set-cents, per exemple; però, en encetar el segle XIX, la informació sobre el País Valencià desapareix per complet. Ni una ratlla. I el mateix s'esde-

* Agraïxo a Jesús Alcolea Banegas i Francesc Pérez Moragon els suggeriments i l'ajut en la recerca bibliogràfica.

vé amb *El pensament filosòfic* [català], de Jordi Maragall, o amb el *Diccionario* de Ferrater: el pas del divuit al dinou marca la fita. D'acord: al segle XVIII el País Valencià comptava amb un Maïans, un Piquer, un Tosca, un Andrés, bastant més interessants que les mòmies escolàstiques coetànies de la Universitat de Cervera. Però, i després? Després, del pensament filosòfic al País Valencià, no se n'ha cantat ni gall ni gallina. En canvi, el Principat va entrar en el segle XIX en una mena de reviscolament general que també va afectar la parcel·la filosòfica: Balmes, Martí d'Eixalà, Llorens i Barba, Gener, Ruiz, Turró, Pujols, Ors, Crexells i la llarga llista dels exiliats (Serra Hünter, Xirau, Capdevila, Garcia Bacca...). És fins a un cert punt normal, doncs, que l'atenció dels «historiadors» s'hagi centrat, a l'hora d'estudiar aquests segles recents, sobre Catalunya, i no sobre el País Valencià.

De tota manera, l'absència d'informació és massa escandalosa. A més, fins a quin punt aquesta exclusiva atenció als noms més «presentables» —diguem-ho així— pot conduir a algun resultat? Vull dir: per què no s'estudien també un Daurella o un de Arana y de la Hidalga? Aquests dos senyors, per exemple, van ocupar les úniques càtedres de Filosofia que hi havia a la Universitat de Barcelona fins que fou creada la secció corresponent a aquests estudis, cap al 1911. Quina mena de filosofia professaren? L'escolàstica més arnada, naturalment. Però això no els treu «importància». De fet, van ser tant o més «importants» que els altres, que els Crexells o els Turró. Mentre Crexells feia de periodista, Daurella explicava lògica escolàstica a la Facultat de Filosofia i Lletres. Joan Fuster ja apuntava en aquest sentit en el seu famós escrit sobre el dèficit filosòfic català: la filosofia és un «afer de càtedra», deia. Potser, hauríem de començar per ací, per les càtedres. Quantes i quan han estat creades? Qui les ha ocupades i per a fer què? Fuster no era gaire explícit en aquest respecte: es limitava a dir que el «mecanisme acadèmic havia fallat.» I tant, que va fallar! Per a començar, les possibilitats acadèmiques eren exigües. Al País Valencià, fins al 1955, les úniques càtedres universitàries relacionades amb la filosofia eren la de Dret Natural —que, de vegades, s'anomenava també Filosofia del Dret— i una matèria d'introducció a la filosofia, que durant molts anys fou comuna als estudis de dret i de filosofia i lletres. Aquesta darrera matèria anava variant de nom i de continguts segons els canvis introduïts en els plans d'estudi pels ministres de torn. Fins al 1900 fou la Metafísica. A partir del 1900, s'anomenà Lògica Fonamental. Després tingué encara altres noms: Lògica i Teoria del Coneixement, Fonaments de Filosofia, etcètera. Els catedràtics que la professaven, però, eren sempre els mateixos: l'especialista en metafísica del 1899 esdevenia, per decret, l'especialista en lògica fonamental del 1901. I així successivament. Cal tenir en compte, a més, que la Universitat de València no pogué obrir facultat de Filosofia i Lletres fins als darrers anys del segle XIX. Fins aleshores, per tant, les dues càtedres de filosofia anaren vinculades a la Facultat de Dret.

Cap al 1886, el catedràtic de Dret Natural era l'escolàstic Rafael Rodríguez de Cepeda. La càtedra de Metafísica estava vacant i solia ocupar-se'n Salvador Salom, que tenia plaça de catedràtic de Dret Mercantil. Què hi farem! Després la càtedra fou ocupada, successivament, per dos krausistes: Joaquín Arnau Ibáñez, aragonès, i José de

Castro, sevillà. El primer l'ocupà de finals del 1887 a l'inici del 1890 (va morir a la primavera d'aquell any). Féu publicar, a la impremta de Manuel Alufre, un *Curso de metafísica* (1889). El segon, que accedí a la càtedra de València el 1893, només hi estigué fins al 1895, en què permutà la plaça amb l'escolàstic murcià Pedro María López Martínez. Que no es pensi ningú, però, que a la Universitat de Barcelona, fins ben entrada la segona dècada del segle xx, les coses pintaven millor: Daurella, a banda de filòsof escolàstic, fou un important importador de bacallà —repassau, si no em creieu, el *Quadern gris* de Josep Pla o les *Memòries* de Josep Maria de Sagarra— i, pel que fa al catedràtic de Dret Natural, senyor de Arana y de la Hidalga, quin manual es pensen que feia servir? El de Rodríguez de Cepeda, naturalment.

L'«embranzida» filosòfica s'hagué de produir, doncs, fora de l'estret marc universitari. A Catalunya, a banda dels diversos franc-tiradors (Ruiz, Coromines, Estasen, etcètera), funcionà el Seminari de Filosofia, fundat per Ors, i més tard la colla capellanesca de la revista *Criterion*. Al País Valencià, hi hagué l'editorial Sempere (anomenada més tard Prometeo), que emplenà les llibreries peninsulars i sud-americanes de traduccions —a l'espanyol, ai!— de Nietzsche, Proudhon, Bakunin, Spencer, etcètera, etcètera. Ara bé: l'impacte que aquesta tasca editorial produí sobre el país va ser més aviat nul, perquè tant els autors com els traductors de la casa van ser generalment forasters —excepte Blasco Ibáñez, és clar. Podríem dir que els valencians hi col·laboràrem només en la part tipogràfica. I el de Prometeo no va ser l'únic cas. L'Església també s'aprofità de les impremtes valencianes. De la dels Domènech, impressors del diari *Las Provincias*, va sortir una edició crítica i comentada de la *Summa theologica*, en dotze volums de text, més un de lexicogràfic (1880-1883) i, tot seguit, els deu toms del *Diccionario de las ciencias eclesiásticas* (1883-1890), amb abundants comentaris sobre els «errors filosòfics». Ni en una obra ni en l'altra la intervenció dels eclesiàstics i dels seglars autòctons no fou important.

L'edició de la *Summa* va ser obra exclusiva del canonge Niceto Alonso Perujo, castellà, arribat a València el 1875. Pel que fa al *Diccionario*, el nombre de firmes valencianes que hi apareixen signant articles és bastant reduït: Salvador Castellote, que després seria bisbe a Menorca, el canonge Josep Sanchis Sivera i el seglar Manuel Polo y Peyrolón, que s'encarregà de «refutar» el materialisme i el krausisme.

Polo y Peyrolón fou, de fet, el «filòsof» més «important» de finals del dinou i primavera del vint en l'àrea valenciana. No era, tampoc, d'origen valencià, però s'hi aclimatà bastant bé. Es pot dir que hi «triomfà». Hi vingué cap al 1879, des de Terol, a fer-se càrrec de la càtedra de Filosofia de l'Institut de Batxillerat de València. (Fins ben entrat el segle xx, el País Valencià tingué només tres establiments oficials d'ensenyament secundari: a les tres «capitals de província».) Amb una ploma a la mà, Polo no tenia aturador. Escrigué un gavadal de narracions costumistes, una infinitud de pamflets polítics, un deversall d'articles de diaris, que després publicà en volum, a més de llibres de viatges, discursos, biografies (dels papes i de la família de Don Carlos), manuals de filosofia escolàstica... Quan no trobà ningú que volgués córrer el risc comercial d'editar-li els llibres, se'ls edità ell. Fou, probablement, l'autor «valencià»

més prolífic de la seua època. Es féu, primer, un lloc entre els menjaciris de la Juventud Católica i de les Conferències de Sant Vicenç de Paül. Després, passà a ser una figura conspícua dels carlins valencians, en representació dels quals obtingué actes de diputat i de senador diverses vegades. Aquesta militància el portà a enfrontar-se alguna vegada amb el catedràtic de Dret Natural Rafael Rodríguez de Cepeda, que fou un dels fundadors del partit de la Lliga Catòlica a València. La Lliga Catòlica i els carlins es disputaren l'electorat un cert temps, fins que els dirigents de les dues formacions arribaren al convenciment que era millor acordar un repartiment de les circumscripcions, com feien els partits governamentals (conservadors i liberals): així, Polo es continuà presentant per la circumscripció de València, mentre que Rodríguez de Cepeda ho féu, a partir del 1910, per la de Castelló. Ideològicament, l'única diferència que separava aquests dos partits era la qüestió de la legitimitat dinàstica, que la Lliga preferia deixar de banda. Sociològicament, la Lliga va ser un partit urbà liderat per la burgesia, mentre que el carlisme sempre tingué connotacions més populars i agràries.

A Rafael Rodríguez de Cepeda i Manuel Polo y Peyrolón s'hi podria afegir encara Romualdo Arnal, que va ser catedràtic de Filosofia i director de l'Institut de Castelló de la Plana (fins al 1869) i, després, catedràtic de Teoria de la Literatura i de les Arts a la Universitat de València. Tots tres van optar per la derivació més reaccionària i agressiva de la neoescolàstica. En els seus escrits condemnaren el liberalisme, el socialisme, la maçoneria, el comunisme, l'anarquisme, l'individualisme, l'ateisme, el sensualisme, l'idealisme alemany, el positivisme, el racionalisme, el panteisme, l'utilitarisme, el materialisme, el científisme, l'evolucionisme... Ho condemnaren tot, tret de la filosofia tomista i l'adhesió als dogmes de la fe catòlica. Consideraren nefastes totes les èpoques històriques anteriors i posteriors a l'edat mitjana i totes les «nacions» excepte Espanya. Blasmaren França per revolucionària i racionalista; la Gran Bretanya, per liberal; Alemanya, per materialista —o per idealista—; Itàlia, per haver aconseguit la unitat a costa dels Estats Pontificis... Els semblà que havien de dir que Vives i Balmes eren bons filòsofs, perquè eren «espanyols» i catòlics, però no els semblà necessari estudiar-los. No van passar dels esquemes barroers i de les simplificacions grolleres. Ara: tota aquesta «filosofia», que venia d'una llarga tradició, tingué unes conseqüències enormes. Es pot obviar? Amb tota la barra, Polo i Rodríguez de Cepeda es posaren a repetir incansablement que la solució del conflicte social passava per la caritat i la resignació: els rics havien de ser més caritatius i paternalistes i els pobres havien d'allunyar-se dels subversius i tenir més resignació cristiana.

El neoescolasticisme combatí d'aquests catedràtics podríem dir que va ser una mera reacció de pànic. Tingueren por dels canvis socials i econòmics que els venien al damunt i s'aferraren a la filosofia que pensaren que s'adeia més a l'immobilisme. La prova que estigueren dominats pel terror fou la teoria de la degradació que elaboraren —entre tots, perquè en aquest grup no hi podia haver originalitats. Segons aquesta teoria, que de vegades anomenaren «la lògica dels fets», era indiscutible que la civilització i la societat descansen sobre la moral i que la moral descansa sobre la

religió (catòlica). Per això, la desviació fonamental, l'errada bàsica, es trobava en el racionalisme, i en la creença en una moral universal (laica) implícita en aquest. Ells defensaven que no hi havia moral universal sense el recolzament en els dogmes de fe: només criteris particulars, relatius, tots ells igualment aberrants. El criteri de les majories, al seu parer, era l'invent amb què els estats infectats pel racionalisme intentaven amagar l'ou, però la «lògica dels fets» acabaria imposant-se. Les idees democràtiques i liberals adoptades per la burgesia portarien al socialisme; el socialisme, al comunisme, i, finalment, d'aquest darrer es passaria a l'anarquia, és a dir, a la dissolució de la civilització i el retorn a les cavernes. L'única solució passava per tallar totes les llibertats «liberals»: la llibertat de premsa, la llibertat de religió, la llibertat d'associació... Caritat cristiana i garrotada seca, per tant, van ser tot el seu programa.

Cal advertir, a més, que el krausisme no tingué sobre l'ensenyament de la filosofia, ni al País Valencià ni a Catalunya, una incidència apreciable. Els filòsofs krausistes que ens tocaren van ser fugaços, fonedissos. Joaquín Arnau, que se sentia poc o molt vinculat a la ciutat de València —hi havia viscut, de jove—, va morir als dos anys de ser nomenat catedràtic de Metafísica. El pas de José de Castro i de Blas Ramos Sobrino per la Universitat de València fou fugisser i anecdòtic. Es pot dir que no hi deixaren cap rastre. El primer, nomenat el 1893, acceptà permutar la plaça amb el neoescolàstic Pedro María López Martínez, que l'ocupà des del 1895 fins al 1931. El segon, que obtingué el 1919 la càtedra de Dret Natural —vacant per la mort de Rodríguez de Cepeda—, demanà trasllat a Valladolid el 1924 i fou substituït per Mariano Puigdollers i Oliver, que hi romangué fins a l'esclat de la Guerra Civil.

Ara bé: amb el pas del temps, l'escolàstica semblà voler-se civilitzar, fer-se més «culta» i donar entrada a més matisos. A Catalunya hi hagué l'experiment de *Criterion*, que va durar fins a l'esclat de la Guerra Civil. Al País Valencià, no hi hagué res de semblant, però el to que començaren a emprar López i Puigdollers no era el mateix que havien emprat els seus predecessors. En el pròleg que posà als seus *Apuntes para unos prolegómenos a la metafísica*, per exemple, el catedràtic López deia: «El progrés de les ciències ha contribuït, juntament amb l'estudi incessant de la Filosofia, al descobriment de més i més veritats: doncs bé, unim aquestes a les consignades pel gran filòsof de l'edat mitjana, l'immortal Tomàs d'Aquino.» El catedràtic López no estava proposant un nou eclecticisme, per descomptat, sinó només una renovació dels «motlles», dels procediments i dels tecnicismes amb què era exposada la *filosofia perennis*. De tota manera, una invitació tan explícita a la renovació, acompanyada del reconeixement que l'estudi d'altres corrents filosòfics podia ser fecund per a la matèixa escolàstica, hauria estat impossible de trobar en els escrits de Polo o de Rodríguez de Cepeda, partidaris d'un dogmatisme tancat i barrat.

Sigui com sigui, la preeminència acadèmica de la filosofia neoescolàstica, ja fos en la seua modalitat immobiliària i agressiva o en la seua posterior versió «aperturista», fou gairebé total al País Valencià fins a la Segona República, tant en les càtedres d'Institut i d'universitat com en els seminaris. L'única excepció ressenyable fou la presència, durant uns anys, de José Verdes Montenegro y Montoro en la càtedra de Filosofia

de l'Institut d'Alacant. (Alerta: No s'ha de confondre aquest José Verdes Montenegro —que signà sempre «José Verdes Montenegro y Montoro»— amb els altres dos José Verdes Montenegro que publicaren llibres a la mateixa època. Especialment, no s'ha de confondre amb el seu cosí, autor d'un estudi sobre Campoamor.)

José Verdes Montenegro y Montoro fou un propagandista del socialisme espanyol. Arribà a Alacant cap al tombant de segle i marxà a Madrid cap al 1917. En filosofia, s'adherí al positivisme i al marxisme (pensà que aquestes dues posicions es podien conciliar). A Alacant posà en funcionament i dirigí durant uns anys *El Mundo Obrero* i publicà tres llibres: la traducció a l'espanyol de *Socialismo e ciencia positiva*, d'Enrico Ferri (segona edició revisada, 1905), uns *Apuntes de psicología científica* (1902) i un *Boceto de ética científica* (1904). Aquests dos darrers llibres, que van ser reimpressos diverses vegades, són els que utilitzà en les seues classes.

Però, a banda de la producció filosòfica, diguem-ne «cult», obra de canonges i catedràtics, i de les traduccions, més o menys llegibles, de l'editorial Prometeo, hi hagué, a cavall dels segles XIX i XX, una producció filosòfica «popular»: els cercles espiritistes d'Alacant publicaren, el 1899, *El espiritismo en la historia de la filosofía* i també a Alacant, dos anys més tard, el mestre d'escola Constanç Romero féu imprimir el pamflet anticlerical *Población de Alicante, lee y medita: ¿Tiene el hombre alma? Són només dos exemples. Suposo que, amb una mica de paciència, no seria gens difícil trobar-ne més a les biblioteques de Castelló o d'Alcoi —o a les de Reus i Barcelona. Aquests papers mereixen tanta consideració com els altres. O no? Al capdavall, les qüestions que s'hi ventilaven eren, si fa no fa, les mateixes.*

De la llengua emprada, no cal ni parlar-ne: era sempre el castellà. Tant en les elucubracions dels catedràtics i els canonges com en les dels seus emuladors populars. Els primers escrits més o menys relacionats amb la filosofia que aparegueren en català, al País Valencià, van ser els dos articles que Francesc Alcayde Vilar publicà en la revista valencianista *El Camí*, amb el títol «Lògica i política». I era ja l'any 1933.

Potser, l'explicació d'aquest retard caldria cercar-la en la diferent actitud del clergat. El bisbe Torras i Bages tingué a Catalunya una enorme importància. *La tradició catalana* obrí les portes a més coses. A coses com ara *La filosofía nacional de Catalunya*, de mossèn Salvador Bové. La primera filosofia escrita en català després de la Renaixença fou escrita per capellans. Al País Valencià, per contra, el clergat fou majoritàriament espanyolista i castellanitzant. No debades, la seu episcopal de València estigué sempre ocupada per bisbes castellans, o andalusos, o el que fos, excepte catalans i valencians. D'altra banda, caldria considerar la procedència dels catedràtics i els altres efectes del centralisme universitari.

Alcayde fou regionalista. Havia nascut a la ciutat de València, el 1889. Féu els estudis a la Secció de Filosofia de la Universitat de Madrid, amb Ortega, Bonilla, García Morente... Entre el 1921 i el 1931 ocupà la càtedra de Lògica Fonamental de les universitats de Santiago, Saragossa, Salamanca i Granada, en aquest ordre. El 1931, en esdevenir-se, finalment, la jubilació de Pedro María López, pogué ocupar la càtedra de València.

Alcayde hi tingué una recepció molt favorable. Els valencianistes el tractaren com si fos una eminència, l'adularen. Els companys de claustre pensaren que havia de regir la càtedra Lluís Vives. Alcayde esdevingué una mena de patum local.

Abans de l'arribada d'Alcayde, però, ja hi havien arribat Vicente Losada Díez i Joaquín Álvarez Pastor, que s'havien format també en la Secció de Filosofia de la Universitat de Madrid. Ni Losada ni Álvarez eren valencians. Losada fou auxiliar de Pedro María López entre el 1919 i el 1930 —ja havia marxat, per tant, quan arribà Alcayde. Álvarez va ser professor a l'Institut Lluís Vives fins al 1939. La posició filosòfica d'aquesta nova tongada de professors és bastant difícil de precisar. La influència que tingué sobre ells el kantisme, filtrat a través d'Ortega, és innegable. Ara bé: Losada estigué, indubtablement, més influït per Bonilla que per Ortega. Respecte d'Álvarez, no sabríem què dir, perquè, a banda de les cinquanta pàgines de *La teoría de las pasiones en Descartes y Spinoza*, que fou la seua tesi doctoral, l'únic escrit publicat que li coneixem, abans que es produís el seu exili, l'any 1939, és el text d'una conferència titulada «Lo que se ha perdido y lo que se ha ganado en la guerra» (Màlaga, 1918). Álvarez fou aliadòfil en la Primera Guerra Mundial i candidat d'Izquierda Republicana, per la circumscripció de la ciutat València, en les eleccions del 1933. Alcayde fou oscil·lant: en la tesi de doctorat s'acostà a la psicologia experimental (després de la guerra, renegaria de l'experimentalisme en psicologia); de vegades, es presentà com a deixeble d'Ortega; però, més sovint, declarà que el seu únic mestre havia estat Bonilla. Una cosa és segura, tanmateix: aquests professors rebutjaren l'escolàstica. La formació que van rebre a Madrid els portà a considerar superat qualsevol «dogmatisme d'escola». El més exacte, potser, seria dir que foren catòlics, i, per tant, espiritualistes, desproveïts de sistema. Indubtablement, el qui ocupà una posició més important va ser Alcayde. Losada, com hem dit, va marxar el 1930 i Joaquín Álvarez s'exilià, després de la guerra, a Mèxic.

Malgrat que havia residit molts anys fora del país, Alcayde assumí l'ideari regionalista. Sent catedràtic a Saragossa, el 1924, publicà, amb P. Galindo, l'opuscle *Lexicon Latino-Valenciano del obispo Don Jaime de Aragón (S. XV). Fuentes para el estudio literario del valenciano*. L'escrit, que no té cap valor objectiu, està dedicat a Lo Rat Penat, el Centre de Cultura Valenciana i Nostra Parla. El 1929, sent catedràtic a Salamanca, féu propaganda del regionalisme en el discurs d'apertura del curs acadèmic. Quin sentit tenia aquest discurs si no era pensant en l'imminent trasllat a València? El regionalisme d'Alcayde era el regionalisme d'Ignasi Villalonga i de Joaquim Reig, és a dir, el regionalisme de Cambó.

Arribat, finalment, a València, Alcayde fou convidat a fer discursos a Lo Rat Penat, al Centre d'Actuació Valencianista i al Centre de Cultura Valenciana. Foren discursos de caire reivindicatiu moderat. També publicà alguns articles, dins de la mateixa tendència, en el setmanari *El Camí* —entre els quals, els dos articles de la sèrie «Lògica i política», abans esmentats. El discurs que féu en ingressar com a membre del Centre de Cultura Valenciana, el febrer del 1934, aplega aquests dos articles, a més dels textos d'algunes conferències i, fins i tot, una part del discurs de Salamanca.

El titulà *Contra el valencianisme* perquè l'escrit recollia, exposava, analitzava i refutava els arguments antivalencianistes.

Alcayde es mantingué en aquesta posició fins a l'inici de la guerra. Però, després de la guerra, féu el discurs *El concepto de nación según José Antonio*. Què es pot dir davant d'una tan espectacular virada? La virada, però, fou només política. L'orientació filosòfica d'Alcayde, abans i després de la guerra, fou si fa no fa la mateixa: un espiritualisme boirós, inconcret. Aquest espiritualisme tant podia enganxar-se a Vives com a Husserl, com a la dogmàtica nacionalcatòlica. En *El concepto de nación*, Alcayde comparava José Antonio amb Husserl. Es podia donar una prova més gran de barra i d'estolidesa?

I què direm de les elucubracions del catedràtic Josep Corts Grau, que substituï Puigdollers en la càtedra de Dret Natural, o de les del franciscà Antoni Torró? Torró —assassinat l'any 1937— fou autor d'una *Filosofía de la Hispanidad* que s'imprimí a Barcelona pocs mesos abans de la guerra. Corts va aplegar en un volum, que titulà *Motivos de la España eterna* (Madrid, 1946), les meditacions pròpies d'un «liberado por la Cruzada». La preocupació principal de Corts, de Torró o del professor d'institut Félix Blázquez va ser determinar, aclarir, precisar i explicar l'essència d'Espanya. Essència que, naturalment, va ser trobada en el catolicisme i en l'hegemonia castellana. L'essència hispànica, digueren, és espiritual i no material. Sobre aquest punt la unanimitat fou perfecta, granítica. La discrepància es produí sobre la conveniència o no de fer servir la paraula «raça» —discrepància originada, és clar, per la comparació amb el nazisme. Blázquez fou partidari de posar la raça com a fonament de la nació, però matisà que el terme no s'havia d'interpretar somàticament, zoològicament o etnogràficament, sinó espiritualment i històricament. Corts i Torró, en canvi, foren partidaris de substituir «raça» per «esperit».

De vegades s'ha afirmat que la filosofia que s'imposà durant el franquisme fou, una altra vegada, l'escolàstica. No és cert. És veritat que aquells que volgueren conrear l'escolàstica van ser respectats i adulats i que el nom de Tomàs d'Aquino sortí per tot arreu. També és cert que, de portes enfora, la consigna era «in interiori Hispania habitat veritas». Però la realitat va ser una altra. La realitat fou que cadascú pouà on millor li semblà —sempre deixant al marge el positivisme, l'empirisme, el kantisme i el marxisme, és clar. La metafísica nacionalcatòlica va ser un compost bigarrat —i indigerible—, en què es barrejaren amb la dogmàtica catòlica elements provinents de les filosofies de Bergson, de Nietzsche, de Heidegger o de Husserl. Alcayde, com ja ha estat dit, barrejà Husserl amb José Antonio. Blázquez parlà de l'«home superior» que «enderrocava mites». Corts es recolzà sovint en Scheler o escrigué bestieses del tipus «vivir es de suyo vivir en peligro.» Allò de l'«in interiori Hispania habitat veritas», al País Valencià, tingué com a principal resultat l'exaltació banal, formalista i espúria de la figura de Vives. I Vives era tot el contrari d'un escolàstic.

Aquesta situació de pur caotisme mental durà molt de temps. Alcayde i Corts s'eternitzaren en les seues respectives càtedres universitàries. Alcayde s'hi mantingué fins al 1959. Corts, fins al 1975. Corts va ser vicerector entre el 1947 i el 1952 i rector entre el 1952 i el 1967. Alcayde va escriure copiosament en els diaris de València, so-

bre els indefectibles temes de la valentinicultura. La seua especialitat fou glossar l'essència valenciana. I, per aquest motiu, fou investit per Joan Fuster. L'investida es produí en la revista *Pont Blau*, que editaven els exiliats catalans de Mèxic. Alcaide havia anat publicant en el diari *Levante* una sèrie d'articles amb el títol «Las dos Valencias». En un dels articles digué que els valencians havien portat a la perfecta unitat i fusió les seues arrels catalanes, d'una banda, i castellanés, de l'altra. Fuster considerà que aquella equiparació deformava la realitat i escrigué «Alerta valencians!» (*Pont Blau*, núm. 9, maig-juny de 1953). Pensar que un article publicat en una revista de Mèxic, amb pseudònim, no havia de tenir conseqüències al País Valencià era potser raonable. Però l'article de Fuster s'hi arribà a conèixer, com ho demostra el fet que Diego Sevilla titulés «Alerta a los valencianos» un dels articles amb què encetà la campanya contra Fuster del 1962.

Però l'investida de Fuster no es limità a la crítica dels dogmes polítics i històrics del conglomerat nacionalcatòlica. Potser, s'inicià per ací. Pel que fa a l'ordre cronològic de les publicacions fusterianes, és segur que s'inicià per ací: per la crítica política i historiogràfica. L'escepticisme fou una posició que Fuster assumí més tard —o, si més no, sobre la qual començà a escriure més tard—, cap a finals de la dècada dels cinquanta. Fuster demanà alguna vegada que es tingués en compte la seua evolució. No se n'ha fet gaire cas. Però cal tenir en compte que *Les originalitats*, publicades el 1956, escrites una mica abans, són encara una metafísica d'artista. Els primers aforismes escèptics van inclòs en *Judicis finals*, que es publicà el 1960, i en el *Diari* apareixen anotacions favorables a l'escepticisme a partir del 1959. I, finalment, en el *Diccionari per a ociosos*, que es publicà el 1963, s'inclou l'entrada «Escepticisme». En la mesura que pogué —perquè hagué d'atendre moltes urgències alhora—, Fuster portà a cap d'una manera metòdica —però saltejada i dispersa— el programa contingut en aquest darrer escrit.

Per altra part, havia estat creada, el 1955, la Secció de Filosofia de la Universitat de València. Els primers catedràtics, a més d'Alcaide, van ser Adolfo Muñoz i el dominic José Todolí. Però Muñoz obtingué aviat el trasllat a la Universitat de Madrid i Alcaide es jubilà. Començaren llavors a arribar nous catedràtics: Carlos París, el 1960, Manuel Garrido i José Luis Pinillos, el 1962. Aquests catedràtics joves, que estigueren permanentment dominats per l'obsessió de tornar-se'n a Madrid, aspiraven a eludir la gasòfia filosòfica en què havien estat formats. Una tan considerable proporció de «renovadors» donà a la secció de València una relativa fama d'avantguardista (a la Secció de Barcelona, en aquell moment, professaven José Ignacio Alcorta, Joaquim Carreras, Jaume Bofill, Miquel Siguan i José María Valverde). Carlos París volia reflexionar sobre la física. Pinillos introduí la psicologia científica. Garrido promogué els estudis de lògica matemàtica. Pinillos, però, hi estigué pocs cursos. París, que durà una mica més, també obtingué el trasllat a Madrid. Garrido, per tant, quedà com a amo de la situació. La presència de Ferran Montero, com a professor contractat fins al 1964, i, a partir del 1967, com a catedràtic, fou més aviat discreta —comparada amb la turbulència que creà al seu voltant Garrido. Montero conreà la feno-

menologia. El departament que dirigí —d'Història de la Filosofia— publicà sobre la filosofia dels presocràtics un llibre apreciable: *La filosofia presocràtica* (València, 1978). Ferran Cubells, que no fou catedràtic, però que estigué encarregat bastants anys de la càtedra d'Ètica i Sociologia, també estudià els filòsofs grecs: *Los filósofos presocráticos. I parte* (València, 1965), *El mito del eterno retorno y algunas de sus derivaciones doctrinales en la filosofía griega* (València, 1967) —a banda de la seua tesi doctoral, *El concepto de acto energético en Aristóteles*, publicada pòstumament (València, 1981). Cubells va morir el 1972.

Però el catedràtic que introduí més dinamisme en la Secció de Filosofia va ser Manuel Garrido. Es beneficià, naturalment, del pas interí, fugaç, dels altres catedràtics i del creixement notori de l'alumnat universitari que provocà l'aplicació dels plans de desenvolupament econòmic del franquisme. Pogué contractar professorat, formar un departament nombrós. En un primer moment donà acollida, en aquest departament, a tot allò que li semblà nou: els llicenciats que s'interessaven per la filosofia de la ciència, la lògica matemàtica, la filosofia analítica, el marxisme, la cibernètica... La disputa de l'època, en la filosofia de les universitats, tenia lloc entre els marxistes i els analítics. Garrido, en un principi, acollí totes dues tendències. Com a publicació conjunta dels departaments de Lògica i Filosofia de la Ciència, dirigit per Garrido, i d'Història de la Filosofia, dirigit per Ferran Montero, aparegué, el 1971, la revista *Teorema*. Però, l'any següent, Montero i el seu departament se'n desvincularen, de manera que a partir d'aleshores *Teorema* passà a ser publicada només pel Departament de Lògica i dirigida exclusivament per Garrido.

En *Teorema* es publicaren els treballs que elaboraven els membres del Departament de Lògica i algunes traduccions —també fetes pels membres del departament— d'articles de prestigiosos filòsofs estrangers: Hao Wang, Putnam, Stegmüller, Feyerabend, Chomsky...

D'altra banda, l'equip que dirigia Garrido organitzà anualment els simposis internacionals de lògica i filosofia de la ciència. El primer, que tingué lloc l'abril de 1969, estigué dedicat a la filosofia científica alemanya. Hi assistiren Alwin Diemer, Gisbert Hasenjäger, Franz von Kutschera, Kuno Lorenz, Christian Thiel i Helmar Frank. En el segon, intervingueren Silvio Cecatto, que dirigia a Itàlia un institut de cibernètica, i, una altra vegada, Alwin Diemer. El tercer estigué dedicat a la filosofia de la ciència peninsular i fou presidit per Josep Ferrater Móra. El quart marcà un canvi d'orientació important: el departament passà de tenir com a punt de referència la filosofia de la ciència que es feia a Alemanya a tenir com a guia la filosofia analítica anglosaxona. Els convidats d'aquest quart congrés van ser els professors d'Oxford David Pears, Anthony Quinton i Peter F. Strawson. El cinquè estigué monogràficament dedicat al filòsof nord-americà Willard van Orman Quine. Alguns dels filòsofs de prestigi que desfilaren pels simposis (Diemer, Ferrater, Pears, Strawson, etcètera) van ser convidats a formar part del consell editorial de *Teorema*.

La publicació de *Teorema* i els simposis van convertir el Departament de Lògica de la Universitat de València en el referent indiscutit de la filosofia científica en

tota l'àrea peninsular. Es donà a més la circumstància que alguns professors que s'havien format en aquest departament van passar a ocupar-se de la docència en altres àrees i departaments, de manera que quan fou creada la Facultat de Filosofia aquesta tingué el segell de facultat proanalítica. D'altra banda, a partir del 1972, Garrido anà exclouent els membres del departament inicialment decantats cap al marxisme.

La tasca del Departament de Lògica, doncs, estigué principalment orientada cap a la introducció de la lògica matemàtica i de la filosofia analítica (sobretot, l'anglosaxona). El 1973, Josep Lluís Blasco publicà la seua tesi doctoral: *Filosofía, lenguaje y conocimiento* (Barcelona, Ariel, 1973). Un any més tard, Garrido publicà el manual *Lógica simbólica* (Madrid, Tecnos, 1974).

Blasco fou nacionalista. El 1969, l'editorial Garbí publicà les seues traduccions de *Llenguatge, veritat i lògica*, d'Ayer, i *Per Marx*, d'Althusser. Són els primers llibres de filosofia publicats en català al País Valencià. Més endavant traduí algunes obres de Russell per a Edicions 62.

Les dificultats per a editar llibres en català durant l'etapa final del franquisme van ser molt més grans al País Valencià que no a Catalunya, pels entrebancs que posà la Delegació Provincial de València del Ministeri d'Informació i Turisme. Aquesta delegació del poder central ja no podia impedir la publicació ni la comercialització de llibres, perquè, eliminada la censura prèvia, ja no tenia base legal per a fer-ho, però negava sistemàticament els tràmits per a constituir una empresa editorial catalana al País Valencià. Per això, les editorials que començaren a funcionar en aquella època van fer servir sovint peus editorials falsos.

A banda de la col·lecció «Garbí 3», que dirigien Josep Lluís Blasco i el crític d'art Tomàs Llorens, Vicent Raga inicià, el 1970, la publicació dels *Quaderns Tres i Quatre* —inclosa en el catàleg editorial d'Eliseu Climent. En els *Quaderns* aparegueren, fins al 1975, traduccions d'articles de Gombrich, Althusser, Lichteim, Habermas, Adorno, Lukács o Lu Hsün. És a dir, la filosofia i la sociologia marxista del moment. El traductor de molts d'aquests textos va ser Joan Francesc Mira. Josep Lluís Blasco i Francesc Agües —també membre del Departament de Lògica— van escriure els pròlegs de *Lógica materialista*, de Galvano Della Volpe, i *El marxisme com a sociologia*, de Lucio Colletti, respectivament.

La Facultat de Filosofia i Lletres va emprendre a la primeria dels anys setanta una «depuració», amb l'excusa d'una «conxorxa marxista-catalanista», que afectà, entre d'altres departaments, el de Lògica. La llista dels afectats seria llarga. I, potser, no és aquest el lloc adient per a entrar en detalls de «sociologia universitària». Una vegada més, fallava el mecanisme acadèmic.

Amb tot, entre el 1960 i el 1980, el marxisme, la filosofia analítica i l'escepticisme fusterià van desplaçar totalment l'arnada metafísica nacionalcatòlica. Fins i tot l'element catòlic es civilitzà i es refugià en el kantisme. Qui ho havia de dir!

En fi... El balanç és ben magre. Astoradorament magre. La manca d'una secció específica d'estudis filosòfics, fins al 1955, va ser determinant. Per altra part, el clergat,

majoritàriament espanyolista, visqué enclaustrat en la filosofia escolàstica, inamovible —quan no tingué pitjors temptacions. I encara cal assenyalar un altre fet: la filosofia que es produí a Catalunya, dins o fora de la Universitat, no tingué sobre el País Valencià gairebé cap incidència. Francesc Alcayde, com a regent de la càtedra Lluís Vives, portà Joaquim Xirau a fer unes conferències, l'any 1933. Xirau dirigia llavors el Seminari de Pedagogia de la Universitat de Barcelona i Alcayde volia copiar-ne el model. El resum de les conferències de Xirau, redactat per Alcayde, va ser publicat en el setmanari *El Camí*. Però els membres de la famosa Secció de Filosofia de la Universitat de Barcelona (Serra Hünter, Xirau, Tomàs Carreras, Garcia i *tutti quanti*), pensaren alguna vegada a «exportar» la seua filosofia al País Valencià? Em fa la impressió que no; que més aviat es preocuparen per quedar bé amb els filòsofs de Madrid, convidant els García Morente, Gaos i companyia a fer conferències a Barcelona. No es pogueren desempallegar de la mentalitat provinciana. Per a ells, Catalunya acabava en la ronda de trànsits de Barcelona. D'altra banda, és cert que el valencià Corts Grau féu la tesi doctoral sobre l'ideari polític de Balmes, però és fàcil imaginar amb quines intencions. Balmes i Vives han estat profusament explotats pels ideòlegs reaccionaris. I Ferrater Móra? No es van llegir els seus llibres, el seu *Diccionario*? Ferrater Móra va ser convidat per Garrido a presidir el III Simposi Internacional de Lògica i Filosofia de la Ciència. Nominalment, figurà en el consell de redacció de *Teorema*. En el *Diccionario* esmenta alguns treballs de membres del Departament de Lògica de València. Però Ferrater era un professor nord-americà. Fuster, cap a finals dels seixanta, hagué d'informar-se sobre els filòsofs catalans per tal d'escriure *Literatura catalana contemporània* (1971). I escrigué per a *Serra d'Or* aquells articles sobre el dèficit de filosofia. Ell sí que se n'assabentà.

Però la influència de Fuster sobre els filòsofs valencians d'acadèmia ha estat molt minsa. L'escepticisme, ni que sigui un escepticisme «racionalista», és considerat, per aquests filòsofs, una posició equivocada i superficial. És tan fàcil «refutar» l'escepticisme! A més, l'estil antipetulant de Fuster tampoc no sembla agradar els qui estan avesats a barallar-se amb els textos de Heidegger i Husserl. Això, per no parlar de la castellanització. Els filòsofs d'acadèmia, ara que hem sortit de la insignificança numèrica, produeixen al País Valencià —com a Catalunya i a les Illes— una admirable profusió d'articles i de llibres escrits en espanyol. El fet és culturalment greu. Deixem de banda el copiós nombre dels qui no saben el català. O que no el lligen. O que no el saben escriure. Una proporció important dels qui sí que el saben es pensen que, sent la filosofia un «gènere» d'interès restringit, amb l'espanyol arribaran a més gent. I està, a més, la «por» a les comissions avaluadores. Del centralisme, hem passat a l'unitarisme universitari. És fundada la creença que aquestes comissions, quan estan integrades per membres d'universitats no catalanes, devaluen sistemàticament els mèrits dels treballs publicats en català? El mecanisme acadèmic continua funcionant malament. Al País Valencià, el fet d'haver emprat majoritàriament l'espanyol, quan la resta de la literatura amb cara i ulls que s'hi ha produït en les darreres dècades ha triat majoritàriament el català, ha contribuït a aïllar els filòsofs dels sectors cultes del

país. Per voler guanyar un hipotètic lector a Guadalajara, s'ha perdut bona part de la clientela autòctona. Aquest és el resultat.

D'altra banda, hi ha els perills de la recepció. La inòpia anterior ha estat superada —ja és molt— gràcies a l'esforç considerable que s'ha fet en les darreres dècades per tal d'introduir els nous —i no tan nous— corrents de pensament, de Kant a Derrida i de Hegel a Gadamer. Però aquest esforç d'absorció no ha generat encara una tradició pròpia. O m'equivoco? Més aviat el que tenim són sucursals i capelletes. I s'ha generat un tipus de «filòsof» que viu pendent de l'última moda. Però les modes són tan fluctuants! Qui se'n recorda ara del gavadal de literatura marxista que va emplenar els prestatges de les llibreries als anys seixanta i setanta? I de Marcuse o Horkheimer? Del més recent Lyotard? Tenir ara davant una llista, cronològicament ordenada, amb les tesis doctorals que s'han anat fent en els darrers trenta o quaranta anys seria molt alligador. Sense formar una tradició —unes tradicions— en què es puguin anar integrant les noves influències, hi ha el perill de caure en la recepció permanent. En aquest punt estem. I els filòsofs autòctons estan en molt mala posició per a sortir-se'n, perquè generalment desconeixen els seus predecessors —o, fins i tot, els seus coetanis. Fins a un cert punt és natural. Presumiblement, hi havia pocs elements que fossin aprofitables. El recorregut que hem fet en aquestes pàgines així ho demostra. Però, després de l'esforç de les darreres dècades, la situació és ara la mateixa? Ignorar la filosofia d'Alcayde —o de Balmes o de Pere Font i Puig— és comprensible. Aquests autors són matèria només per al desfici erudit. Ja no és tan clar, però, que es puguin deixar de banda els escrits de Josep Lluís Blasco —o de Joan Crexells. Com tampoc no sembla gaire fàcil d'explicar que la filosofia de càtedra continuï ignorant la important tradició de pensament extraacadèmic, que és, probablement, la tradició més aprofitable. Perquè, fallant estrepitosament el mecanisme acadèmic, la filosofia només ha tingut entre nosaltres l'oportunitat de refugiar-se en la literatura. De Pujols a Pla i d'Ors a Fuster, tot és «literatura d'idees».

BIBLIOGRAFIA

- BERRIO, Jordi (1966). *El pensament filosòfic català*. Barcelona: Bruguera.
- BILBENY, Norbert (1985). *Filosofia contemporània a Catalunya*. Barcelona: Edhasa.
- FONT, Pere Lluís (2001). «Un segle de filosofia a Catalunya». A: *Filosofia del segle XX a Catalunya: mirada retrospectiva*. Ed. a cura de Pompeu Casanovas. Sabadell: Fundació Caixa Sabadell, p. 39-57.
- FUSTER, Joan (1968-1994). *Obres Completes*. Barcelona: Edicions 62. 7 v.
- (1988). *Literatura catalana contemporània*. Barcelona: Curial.
- MARAGALL, Jordi (1978). *El pensament filosòfic. Segles XVIII i XIX*. Barcelona: Dopesa.
- SIERRA, Xavier (2003). «Josep Lluís Blasco (1940-2003)». *Afers*, XVIII, núm. 44, p. 207-221.
- (2005). «L'evolució filosòfica de Josep Lluís Blasco». *Quaderns de filosofia i ciència*, núm. 35, p. 175-184.
- (2006). «Francesc Alcayde Vilar, valentinicultor». *Afers*, XXI, núm. 55, p. 575-600.